

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Бондаренко В. В.

*аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1,
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Стадія досудового розслідування відіграє системоутворюючу роль у кримінальному провадженні, оскільки саме на цьому етапі здійснюється збирання, фіксація, перевірка та оцінка доказів, що надалі визначають межі судового розгляду. Незважаючи на встановлені кримінальним процесуальним законодавством процесуальні гарантії, дана стадія залишається вразливою до проявів корупційних ризиків, які істотно впливають на ефективність реалізації принципів змагальності, доступу до правосуддя та справедливого судового розгляду.

Найбільш концентроване виявлення таких ризиків спостерігається під час ознайомлення сторони захисту з матеріалами досудового розслідування, а також при ухваленні рішень про закриття кримінального провадження. Комплексний аналіз відповідних зловживань у контексті національного законодавства та практики ЄСПЛ дозволяє окреслити їх зміст, механізми реалізації та правові наслідки для учасників кримінального провадження.

Відповідно до статті 290 Кримінального процесуального кодексу України, після завершення досудового розслідування слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити стороні захисту, підозрюваному, потерпілому та їхнім представникам повний доступ до всіх матеріалів кримінального провадження [1].

Цей процесуальний етап має ключове значення для реалізації принципу змагальності сторін, оскільки саме на цій стадії учасники кримінального провадження формують свою правову позицію, здійснюють оцінку зібраних доказів та визначають подальшу тактику захисту або обвинувачення. Водночас, етап ознайомлення з матеріалами досудового розслідування супроводжується низкою сталих корупційних ризиків, зумовлених як недосконалістю організаційно-процесуальних процедур, так і недоброчесною поведінкою окремих представників правоохоронної системи.

Одним із найбільш характерних корупційних ризиків на етапі ознайомлення з матеріалами досудового розслідування є приховування речових доказів або окремих процесуальних документів, що містять

інформацію, здатну поставити під сумнів обґрунтованість підозри, виявити порушення прав сторони захисту або викрити процесуальні зловживання.

На практиці нерідко трапляються ситуації, коли слідчі чи прокурори свідомо не долучають окремі документи або речові докази до матеріалів, що надаються для ознайомлення, залишаючи їх у внутрішньому обігу чи сховищах. Такі дії фактично позбавляють сторону захисту права на повний доступ до доказової бази.

Показовим прикладом є рішення Європейського суду з прав людини від 16.02.2000 у справі *Rowe and Davis v. the United Kingdom* (заява № 28901/95), у якому Суд наголосив, що непрозоре прийняття процесуальних рішень без належного судового контролю підриває засади справедливого судочинства, а відсутність у сторін реальної можливості брати участь у таких процедурах становить порушення гарантій статті 6 Конвенції [2].

Аналогічну позицію ЄСПЛ висловив у справі *Jasper v. the United Kingdom* (2000), підтвердивши, що обмеження доступу до матеріалів, які можуть мати істотне значення для захисту, суперечить принципам змагальності та рівності сторін, гарантованим статтею 6 Конвенції [3].

Особливо критично Суд оцінює випадки, коли сторона захисту навіть не поінформована про наявність засекречених матеріалів і не має жодних процесуальних механізмів впливу на рішення щодо їх недоступності.

У певних ситуаціях подібне приховування може набувати корупційного характеру, проявляючись у домовленостях із фігурантами провадження в обмін на неправомірну вигоду.

Отже, приховування матеріалів досудового розслідування слід розглядати як один із найбільш небезпечних корупційних ризиків завершальної стадії досудового провадження, оскільки воно спотворює принципи змагальності та рівності сторін, формує умови для маніпуляцій доказами й процесуальних зловживань, підриває довіру до правосуддя та суперечить усталеним міжнародним стандартам забезпечення справедливого судочинства, сформованим практикою ЄСПЛ.

Іншим поширеним проявом корупційних ризиків на завершальній стадії досудового розслідування є свідоме затягування строків ознайомлення підозрюваного та його захисника з матеріалами кримінального провадження або ж, навпаки, штучне прискорення цієї процедури.

Як слушно зауважують О. Г. Шило, Н. В. Глинська та Л. М. Москвич, недосконалість кримінального процесуального законодавства у поєднанні з надмірними дискреційними повноваженнями слідчих і прокурорів створює сприятливі умови для корупційних зловживань. Маніпуляції строками ознайомлення, обмеження доступу до матеріалів чи умисне їх приховування можуть використовуватися як інструменти неправомірного

впливу, що суттєво підриває гарантії справедливого судочинства [4, с. 202–220].

Погоджуючись із висновками О. Г. Шила, Н. В. Глинської та Л.М. Москвич, слід констатувати, що такі дії реалізуються на практиці шляхом обмеження часу для роботи з матеріалами, складання незручних графіків, запровадження кількісних обмежень на осіб, які можуть одночасно ознайомлюватися з документами, або ж шляхом штучних затримок у наданні копій. Протилежним за своєю природою зловживанням є примусове прискорення процедури у провадженнях з великими обсягами доказів, коли стороні захисту пропонується у надзвичайно стислі строки вивчити сотні чи тисячі томів, що фактично унеможливорює належну оцінку доказової бази.

Небезпечність цього корупційного ризику зумовлена тим, що затягування ознайомлення напряму впливає на загальні строки притягнення до кримінальної відповідальності, передбачені ст. 49 КК України. Оскільки ст. 290 КПК України не обмежує часові рамки ознайомлення з матеріалами, на практиці це дозволяє стороні провадження зловживати процесуальними правами з метою досягнення спливу строків давності, що зрештою нівелює принцип невідворотності покарання.

Показовим прикладом є справа № 991/4851/22, розглянута Апеляційною палатою Вищого антикорупційного суду: ухвалою від 12 червня 2023 року особу було звільнено від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 366-2 КК України у зв'язку із закінченням строків давності та закрито кримінальне провадження № 42021000000001885 [5].

Таким чином, дана справа ілюструє ризики, пов'язані з нерегульованістю строків ознайомлення за ст. 290 КПК України, адже тривалість цієї процедури може стати фактором, що призводить до закінчення строків давності й унеможливлення притягнення до відповідальності.

Отже, описані практики затягування або штучного прискорення ознайомлення з матеріалами кримінального провадження свідчать про наявність корупційного ризику, що впливає з надмірних дискреційних повноважень слідчого та прокурора. Такий ризик призводить до затягування строків притягнення до кримінальної відповідальності, створює можливості для уникнення покарання та підриває принцип його невідворотності.

Закриття кримінального провадження є однією з основних форм завершення досудового розслідування, передбаченою главою 24 КПК України (ст. 283–284). Закон визначає вичерпний перелік підстав для такого рішення – відсутність події чи складу кримінального правопорушення, недостатність доказів для доведення винуватості в суді або вичерпання можливостей їх отримати, тощо.

Водночас саме на цьому етапі виникає небезпечний корупційний ризик, пов'язаний із надмірними дискреційними повноваженнями слідчого, дізнавача, прокурора та судді закривати провадження за ст. 284 КПК України. Його сутність полягає у можливості використання цих повноважень не з метою реалізації принципів законності й обґрунтованості, а як засобу уникнення фігурантами кримінальної відповідальності в обмін на неправомірну вигоду.

Такий ризик проявляється у різних формах: від безпосереднього закриття провадження без законних підстав до свідомого створення умов для його закриття через затягування зі збиранням доказів, невиконання необхідних слідчих (розшукових) дій, умисне знищення речових доказів або ігнорування обґрунтованих клопотань сторони захисту. У результаті відсутність належної доказової бази штучно використовується як формальна підстава для закриття справи, що є наслідком зловживання владними повноваженнями.

Такі дії нерідко здійснюються за попередньою домовленістю між учасниками провадження в обмін на неправомірну вигоду – як майнового (грошові кошти, цінності, матеріальні активи), так і немайнового характеру (послуги, професійне сприяння, інші незаконні преференції). Подібна практика не лише трансформує інститут закриття провадження у механізм уникнення відповідальності, а й підриває фундаментальні принципи кримінального процесу – законності, змагальності та рівності сторін, нівелюючи принцип невідворотності покарання і підриваючи довіру суспільства до правосуддя.

Більше того, у деяких випадках закриття провадження використовується як інструмент для виведення з-під процесуального контролю матеріалів чи речових доказів, які після такого рішення підлягають поверненню, що створює додаткові можливості для корупційних зловживань.

Підсумовуючи, слід констатувати, що завершальний етап досудового розслідування концентрує низку корупційних ризиків, обумовлених як недоліками законодавчого регулювання, так і надмірними дискреційними повноваженнями слідчого, дізнавача, прокурора та суду. Вони проявляються у приховуванні матеріалів кримінального провадження, непрозорості доступу до доказів, штучному затягуванні або прискоренні процедури ознайомлення, а також у використанні повноважень щодо закриття провадження як інструменту уникнення кримінальної відповідальності. Така практика підриває принцип невідворотності покарання та фундаментальні засади кримінального процесу, зокрема законність, змагальність і рівність сторін.

Мінімізація виявлених ризиків потребує комплексних заходів, спрямованих на усунення прогалин законодавства й запровадження дієвих

механізмів контролю. Зокрема, доцільним є встановлення процесуальних гарантій у КПК України щодо мінімальних строків ознайомлення з матеріалами залежно від їх обсягу, обов'язкової судової перевірки повноти їх розкриття, а також цифровізація доказового обігу через створення єдиного електронного реєстру речових доказів і автоматизованого обліку часу ознайомлення сторін. Додаткового значення набуває імплементація практики ЄСПЛ (рішення у справах *Rowe and Davis v. the United Kingdom* та *Jasper v. the United Kingdom*), яка вимагає уніфікації підходів до обмеження доступу до матеріалів та гарантування поінформованості сторони захисту про існування засекречених доказів.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print> (дата звернення: 10.09.2025).
2. *Rowe and Davis проти Сполученого Королівства*, заява № 28901/95 : рішення Європейського суду з прав людини від 16 лют. 2000 р. HUDOC, ідентифікатор: 001-58496.
3. *Jasper проти Сполученого Королівства*, заява № 27052/95 : рішення Європейський суд з прав людини від 16 лют. 2000 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58495> (дата звернення: 10.09.2025).
4. Шило О. Г., Глинська Н. В., Москвич Л. М. Корупційні ризики чинного Кримінального процесуального законодавства України: окремі питання. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 27. С. 202–220.
5. Ухвала, у справі № 991/4851/22 : рішення Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 12 чер. 2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/> (дата звернення: 10.09.2025).